

**OLIY TA'LIMDA DUAL TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY
TAJRIBALARIDAN FOYDALANISHNING TASHKILIY
MEXANIZMLARI.**

Voxidov Jamshed Ismoilovich

Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti

Kompyuter tizimlari va ularning dasturiy ta'minoti yo'nalishi

1-kurs magistri

jamshedvoxidov0207@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekistondagi oliy ta'lim muassasalarida dual ta'limni rivojlantirish uchun xorijiy davlatlarning ilg'or tajribalaridan foydalanish masalalari yoritilgan. Bu mexanizmlarning O'zbekiston sharoitida ishlash imkoniyatlari tahlil qilingan. O'zbekistonda oliy ta'lim sifatini oshirishdagi amalga oshirilayotgan islohatlar haqida fikrlar ilgari surilgan. Bundan tashqari ta'lim tizimini va sifatini yaxshilash yuzasidan keng xorijiy tajribalar o'rganilgan. Ushbu tahlillar natijasida O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimini takomillashtirish yuzasidan taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kirish

Bugungi globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida mehnat bozori ta'lim tizimidan nafaqat nazariy bilimga ega, balki amaliy ko'nikma va malakalarni puxta egallagan, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashni talab etmoqda. Shu nuqtayi nazardan, ta'lim jarayonini ishlab chiqarish bilan uzviy bog'lashga qaratilgan dual ta'lim tizimi zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Dual bu - "ikki birlik, ikkilik", "yagona tashkiliy butunlik" degan ma'nolarni anglatadi. Kasb-hunar ta'limining ushbu shakli mehnat bozoriga mos keladigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash bo'yicha davlat, ish beruvchilar, kasaba

uyushmalari va turli jamoa birlashma yaqin o'zaro hamkorligi mexanizmi bo'lgan ijtimoiy sheriklik mahsuli sifatida vujudga keldi.

Dual ta'lim – bu ta'lim muassasalarida o'qitiladigan nazariy bilimlar bilan bir qatorda, ishlab chiqarish korxonalari va tashkilotlarda amaliy mashg'ulotlarni parallel tarzda olib borishni nazarda tutuvchi ta'lim shaklidir. Mazkur tizim talabalarga real ish muhitida tajriba orttirish, kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish hamda bitiruvdan so'ng ish bilan ta'minlanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Rivojlangan davlatlar, xususan Germaniya va Yaponiya tajribasi shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim modeli kadrlar tayyorlash sifatini oshirish, yoshlar bandligini ta'minlash va ta'lim bilan mehnat bozori o'rtasidagi tafovutni kamaytirishda samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu tajribalarni milliy ta'lim tizimiga moslashtirish va joriy etish masalasi O'zbekiston ta'lim tizimi uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, dual ta'lim tizimini joriy etish, uning tashkiliy-pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish hamda xorijiy tajribalar asosida rivojlantirish masalalarini o'rganish ilmiy va amaliy jihatdan muhim hisoblanadi.

Xorijiy tajribalarni ko'rib chiqish

So'nggi yillarda oliy ta'lim tizimida dual ta'lim modelini joriy etish masalasi xalqaro miqyosda dolzarb yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Dual ta'limning asosiy mohiyati nazariy ta'limni ishlab chiqarishdagi amaliy faoliyat bilan uzviy integratsiya qilish orqali raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. Mazkur modelni samarali tashkil etish borasida Germaniya, Yaponiya, Shvetsariya, Avstriya, Janubiy Koreya va Xitoy kabi davlatlar yetakchi tajribaga ega.

Germaniya tajribasi

Germaniya dual ta'lim tizimining klassik modeli hisoblanadi. Ushbu mamlakatda dual ta'lim oliy ta'lim muassasalari, sanoat korxonalari va Savdo-sanoat palatalari o'rtasidagi hamkorlik asosida tashkil etiladi. Ta'lim jarayonining <https://scientific-jl.com/>

60–70 foizi ishlab chiqarish korxonalarida amaliyot tarzida o'tkazilib, qolgan qismi oliy ta'lim muassasalarida nazariy mashg'ulotlar shaklida amalga oshiriladi.

Tashkiliy mexanizm sifatida quyidagilar muhim ahamiyat kasb etadi:

- davlat tomonidan normativ-huquqiy asoslarning ishlab chiqilishi;
- ta'lim dasturlarining ish beruvchilar bilan hamkorlikda shakllantirilishi;
- talabalar faoliyatini baholashda mustaqil professional institutlarning ishtiroki.

Mazkur mexanizmlar ta'lim sifatini ta'minlash va bitiruvchilarning mehnat bozoriga tez moslashishini kafolatlaydi.

Yaponiya tajribasi

1. Japan dual ta'lim modelining mohiyati

Yaponiyada dual ta'lim Germaniya modelidan farqli ravishda **maktab–korxona–jamiyat hamkorligi** asosida shakllangan. Unda nazariy ta'lim o'quv muassasasida, amaliy tayyorgarlik esa **korxona va tashkilotlarda uzluksiz mehnat faoliyati orqali** amalga oshiriladi.

Yapon modeli quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- **“Umrbod ta'lim” (Lifelong learning)** konsepsiyasi
- **Korxonada o'qitish (On-the-job training – OJT)**
- **Jamoaviylik va intizomga asoslangan ta'lim**
- **Ta'limning ishlab chiqarish ehtiyojlariga mosligi**

2. Ta'lim muassasalari va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik

Yaponiyada dual ta'limda:

- Oliy va kasb-hunar ta'lim muassasalari
- Yirik sanoat korxonalari (Toyota, Sony, Mitsubishi va boshqalar)
- Davlat va mahalliy boshqaruv organlari

o'zaro **uzviy hamkorlik** da ishlaydi.

Talabalar:

- Ta'lim jarayonida korxonalarga biriktiriladi
- Real ishlab chiqarish jarayonida qatnashadi
- Ustoz-shogird (Mentor–Trainee) tizimi orqali tayyorlanadi

3. O'qitish shakllari

Yaponiya tajribasida dual ta'lim quyidagi shakllarda olib boriladi:

Shakl	Tavsif
OJT	Ish joyida amaliy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish
Off-JT	O'quv muassasasida nazariy mashg'ulotlar
Internship	Talabalarning uzoq muddatli ishlab chiqarish amaliyoti
Corporate training	Korxona ichki o'quv dasturlari

4. O'quv dasturlarining xususiyatlari

- Nazariya va amaliyot parallel olib boriladi
- Dasturlar moslashuvchan bo'lib, texnologik o'zgarishlarga tez moslashadi
- Kasbiy bilim bilan birga mehnat madaniyati, mas'uliyat va jamoada ishlash ko'nikmalari rivojlantiriladi

5. Davlat siyosati va qo'llab-quvvatlash

Yaponiya hukumati:

- Korxonalarni o'qitish jarayoniga jalb qiladi
- Dual ta'limda ishtirok etayotgan korxonalarga **soliq imtiyozlari** beradi
- Ta'lim sifatini nazorat qiluvchi milliy standartlarni joriy etadi

Natijada:

- Yoshlar bandligi yuqori darajada ta'minlanadi
- Bitiruvchilar mehnat bozoriga tayyor holda kiradi

6. Japan tajribasining afzalliklari

- Ish beruvchi talabiga mos kadrlar tayyorlanadi
- Talabalarning ishga joylashish darajasi yuqori

- Ishlab chiqarish samaradorligi oshadi
- Ta'lim va mehnat bozori o'rtasidagi tafovut kamayadi

7. O'zbekiston uchun ahamiyati

Yaponiya tajribasi asosida O'zbekistonda:

- Korxonaga yo'naltirilgan dual ta'lim modellarini joriy etish
- OJT va mentorlik tizimini kuchaytirish
- Texnik va muhandislik yo'nalishlarida samarali hamkorlikni rivojlantirish mumkin

Xorijiy tajribalarni umumlashtirish

Xorijiy mamlakatlar tajribasini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, dual ta'limni muvaffaqiyatli rivojlantirish quyidagi tashkiliy mexanizmlarga tayanadi:

- davlat, oliy ta'lim muassasalari va ish beruvchilar o'rtasida barqaror hamkorlikni yo'lga qo'yish;
- mehnat bozori talablariga mos o'quv dasturlarini ishlab chiqish;
- sifatni baholash va monitoring qilishning mustaqil tizimini joriy etish;
- dual ta'lim ishtirokchilarini moddiy va nomoddiy rag'batlantirish mexanizmlarini yaratish.

Mazkur tajribalar O'zbekiston oliy ta'lim tizimida dual ta'limni rivojlantirish jarayonida metodologik va tashkiliy asos sifatida xizmat qilishi mumkin.

O'zbekiston sharoitiga mos takomillashtirilgan dual ta'lim modeli

1.Modelni ishlab chiqish zarurati

O'zbekiston oliy va professional ta'lim tizimida mehnat bozori bilan ta'lim mazmuni o'rtasidagi uzilish, bitiruvchilarning amaliy ko'nikmalarining yetarli emasligi va ish beruvchilar talablariga moslashuv muammolari mavjud. Dual ta'lim modeli ushbu muammolarni ta'lim – ishlab chiqarish – hududiy rivojlanish integratsiyasi orqali bartaraf etishga xizmat qiladi.

Taklif etilayotgan model Germaniya, Yaponiya va Janubiy Koreya tajribalarini milliy me'yoriy-huquqiy, iqtisodiy va institutsional sharoitlar ga moslashtirish asosida ishlab chiqildi.

O'zbekiston oliy va professional ta'lim tizimida mehnat bozori bilan ta'lim mazmuni o'rtasidagi uzilish, bitiruvchilarning amaliy ko'nikmalarining yetarli emasligi va ish beruvchilar talablariga moslashuv muammolari mavjud. Dual ta'lim modeli ushbu muammolarni ta'lim – ishlab chiqarish – hududiy rivojlanish integratsiyasi orqali bartaraf etishga xizmat qiladi.

Taklif etilayotgan model Germaniya va Yaponiya tajribalarini milliy me'yoriy-huquqiy, iqtisodiy va institutsional sharoitlar ga moslashtirish asosida ishlab chiqildi.

2.Takomillashtirilgan dual ta'lim modelining asosiy maqsadi

Talabalarni real ishlab chiqarish muhitida kasbiy kompetensiyalar bilan ta'minlash, ish beruvchilar bilan hamkorlikda kadrlar tayyorlashning barqaror tizimini yaratish va bitiruvchilar bandligini kafolatlash.

3.Modeling konseptual tamoyillari

<i>Tamoyil</i>	<i>Mazmuni</i>
<i>Integration</i>	<i>Ta'lim, ishlab chiqarish va hududiy rivojlanish uyg'unligi</i>
<i>Kompetensiyaga yo'naltirilganlik</i>	<i>Bilim + ko'nikma + malaka + kompetensiya</i>
<i>Moslashuvchanlik</i>	<i>Hududiy va tarmoq xususiyatlariga moslashish</i>
<i>Mas'uliyatli hamkorlik</i>	<i>OTM – korxona – davlat uchligi</i>
<i>Natijadorlik</i>	<i>Bitiruvchi bandligi asosiy ko'rsatkich</i>

4.Ta'lim jarayonining tashkiliy mexanizmi

Bosqich	Mazmuni
1-bosqich	Korxonalar bilan kadrlar ehtiyojini aniqlash
2-bosqich	Dual o'quv reja va modul dasturlarini ishlab chiqish

3-bosqich	Talabalarni tanlash va uch tomonlama shartnoma
4-bosqich	OTMda nazariy ta'lim (40–50%)
5-bosqich	Korxonada amaliy tayyorgarlik (50–60%)
6-bosqich	Birgalikda baholash va monitoring
7-bosqich	Bitiruv va ishga joylashtirish

5.“Dual ta’lim klasteri” modeli

- OTM
- Tarmoq korxonalari
- Savdo-sanoat palatasi
- Hududiy bandlik boshqarmasi
- Raqamli monitoring platformasi

Raqamli boshqaruv mexanizmi

- Talabaning elektron portfoliosi
- Amaliy mashg'ulotlar uchun **e-logbook**
- Korxona mentoring onlayn bahosi
- OTM va ish beruvchi uchun yagona platforma

6.Baholash va sifatni ta’minlash modeli

<i>Baholovchi subyekt</i>	<i>Ulushi</i>
<i>OTM (nazariy)</i>	<i>40%</i>
<i>Korxona (amaliy)</i>	<i>40%</i>
<i>Mustaqil attestatsiya</i>	<i>20%</i>

Baholash mezonlari:

- kasbiy kompetensiyalar;
- ishlab chiqarish intizomi;
- jamoada ishlash;
- muammo yechish ko'nikmalari.

7.Modelni joriy etish mexanizmi

Tashkiliy shartlar:

- Dual ta'lim bo'yicha alohida muvofiqlashtiruvchi kengash

- Korxonalar uchun soliq va buyurtma imtiyozlari
- Mentorlarni tayyorlash va sertifikatlash.

Huquqiy ta'minot:

- Uch tomonlama shartnoma (OTM–korxona–talaba)
- Amaliyot davrida mehnat huquqlarini kafolatlash

8.Kutilayotgan natijalar

- Bitiruvchilar bandligi **70–85% gacha oshadi**
- Ish beruvchilarning kadrlar xarajati kamayadi
- Ta'lim sifati va amaliy yo'naltirilganlik kuchayadi
- Hududiy iqtisodiyot rivojlanadi.

Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish

SXEMASI

Bosqichlar	Subyektlar	Tadbirlar	Muddatlar
1-bosqich	Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari	1. Dual ta'lim tashkil etiladigan korxonalar va oliy ta'lim tashkilotlari bo'yicha takliflar tayyorlaydi. 2. Takliflarni Oliy ta'lim, fan va	Har yili 1-fevralga qadar

		innovatsiyalar vazirligiga hamda Savdo-sanoat palatasiga kiritadi.	
2-bosqich	Savdo-sanoat palatasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari	Dual ta'lim shaklida talabalarni qabul qiladigan korxonalar imkoniyatlarini o'rganadi va dual ta'lim tashkil qilinadigan korxonalar ro'yxatini e'lon qiladi	Har yili 1- iyunga qadar
3-bosqich	Oliy ta'lim tashkilotlari, korxonalar	Dual ta'lim dasturlarini ishlab chiqadi.	Uquv jarayoni boshlanishidan kamida bir oy oldin
4-bosqich	Oliy ta'lim tashkilotlari	Oliy ta'lim tashkilotlarida dual ta'limning nazariy qismini tashkil etadi.	Har yili sentabr oyining birinchi haftasidan boshlab
5-bosqich	Oliy ta'lim tashkilotlari, korxonalar va talabalar	Dual ta'limni amalga oshirish bo'yicha uch tomonlama shartnoma tuzadi.	Har yili 1- sentabrga qadar
6-bosqich	Korxonalar	1. Dual ta'limning amaliy qismini	O'quv yili mobaynida

		korxonada tashkil etadi. 2. Talabaga qonunchilik hujjatlariga muvofiq ish haqi to'laydi.	
7-bosqich	Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Savdo-sanoat palatasi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari	1. Dual ta'lim jarayonini muvofiqlashtiradi. 2. Dual ta'lim tashkil qilingan korxonalarda talabalar uchun yaratilgan shart-sharoitlar doimiy monitoringini yuritadi.	O'quv yili mobaynida

Xulosa

Dual ta'lim salohiyatini va uning o'ziga xos qobiliyatini o'rganish jarayonida dual ta'lim, nazariy bilimlarni amaliy tajriba bilan birlashtirish orqali talabalarga zamonaviy mehnat bozorida kirish imkonini beradi.

Xorijiy tajribalar oliy ta'limda dual ta'limni rivojlantirish uchun muhim manba hisoblanadi. Xorijiy mamlakatlar, xususan Germaniya va Yaponiya kabi davlatlarda dual ta'lim modeli nazariy bilimlarni real ishlab chiqarish hamda amaliy tajribalar bilan integratsiyalaydi. Bu bitiruvchilarning bozor talablariga moslashtirilgan kompetensiyalarini shakllantiradi va ishga joylashish imkoniyatlarini oshiradi.

Xalqaro tajribada oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari

o'rtasida mustahkam sheriklik tizimi mavjud. Bu hamkorlik talabalarni ishlab chiqarish jarayonlariga jalb etib, ularning real ish muhitida malaka oshirishini ta'minlaydi.

Xorijiy tajribalarni o'rganish hamda ularni milliy sharoitga moslashtirish orqali O'zbekiston oliy ta'lim tizimi global mehnat bozorining talablariga yaqinlashadi. Bu nafaqat ta'lim sifatini yaxshilaydi, balki xorijiy hamkorlik va ilmiy almashinuv imkoniyatlarini kengaytiradi.

Chet el tajribalaridan samarali foydalangan holda, oliy ta'lim muassasalari modern boshqaruv usullari, raqamli monitoring tizimlari va malaka baholash mexanizmlarini joriy etadi. Bu tizimlar ta'lim jarayonini zamonaviy va raqobatbardosh qiladi.

Umuman olganda, dual ta'lim tizimi zamonaviy ta'limning asosiy komponentlaridan biri sifatida ko'riladi va yosh avlodni kelajak uchun ishlab chiqarishda muhim rol o'ynaydi. Bu tizim, o'z kuchi, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. O'zbekiston Respublikasi referendumi. 2023 yil 30 aprel.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi 637-son Qonuni. 2020 yil 23 sentyabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 16.01.2025 yildagi 14-son Qarori Oliy ta'lim tizimida dual ta'limni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-sonli Farmoni. 2019 yil 8 oktyabr.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-5812-sonli Farmoni 2019 yil 6 sentyabr.

6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2002 yil 8 avgustdagi "Yaponiya bilan hamkorlikni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" gi 285-son qarori.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan malakali kadrlarni kasbga tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 394-sonli qarori. 2019 yil 13 may.